

8. Кон И. С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
9. Люшер М. Сигналы личности: Ролевые игры и их мотивы. – Воронеж, 1995.
10. Собчик Л.Н. Метод цветных выборов МЦВ – модифицированный восьмицветный тест Люшера [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/sobchik.htm>
11. Руководство по использованию восьмицветного теста Люшера/ Сост. О. Ф. Дубровская. – М.: Когито-Центр, 2008. – 63 с.
12. Тимофеев В., Филимоненко Ю. Краткое руководство практическому психологу по использованию теста М. Люшера. – Л., 1990.
13. Шварц Л.А. Изменения цветоощущения в эмоциональных состояниях. //Проблемы физиологической оптики. М, 1948. т. 6. с. 314-320.
14. Урванцев Л.П. Психология восприятия цвета. Методическое пособие. Ярославль, 1981. 65 с.

Ярош Л.

Можливість визначення характеру за комплексом рис обличчя

Ще у стародавні часи Марк Тулій Цицерон говорив, що обличчя – це дзеркало душі, у якому міститься інформація про характер людини, про манери її поведінки. І хоча фізіогноміка, як мистецтво читати по обличчю, зародилася ще у Стародавньому Китаї, але й до наших часів не виділилася в окрему галузь психології. Недостатня ступінь дослідження фізіогноміки і зумовлює **актуальність** вивчення цієї проблеми.

Дослідженням фізіогноміки займалися такі вчені як М. Фулфер, Т. Шварц, В. В. Куприянов, Г. В. Стовичек, Л. П. Паршукова, З. А. Шакурова.

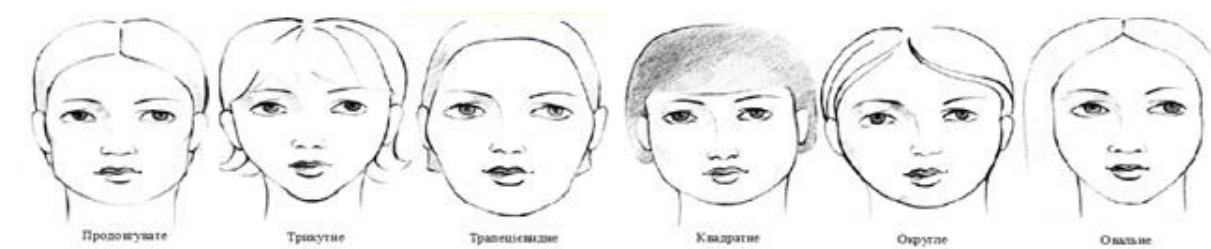
Мета роботи – дослідити можливість визначення характеру певного кола респондентів за комплексом рис їх обличчя.

Обличчя – це вінець усього тіла. Саме тут зосередженні основні органи сприймання інформації з навколишнього світу: зорові, слухові, смакові. Їх робота регулюється певними рецепторами, що розташовані теж на обличчі. Всі розумові операції здійснюються за допомогою головного мозку.

Для аналізу обличчя з фізіогномічної точки зору, потрібний об'єктивний підхід – зосередження на розмірі, формах, місцезнаходженні окремих частин обличчя [5, 102]. Форма обличчя напряму пов'язана з фізіологічними особливостями людини: так, округла форма голови свідчить про домінування в організмі ендодерми – тканини, що сприяє засвоєнню корисних речовин. Тому люди з таким типом обличчя не відмовляються від їжі, цінують комфорт, люблять розважатися. У більш квадратних типів обличчя основною є мезодерма – тканина, з якої формується кістково-м'язова

система. Люди такого типу проявляють ініціативу, повністю віддаються роботі. Люди ж з трикутним обличчям зустрічаються дуже рідко: в них переважає ектодерма – нервова тканина; це природжені мислителі [4, с. 211].

Єдиної точки зору на класифікацію типів обличчя немає: кожен вчений, базуючись на різних підходах, виділяє різні їх типи. Т. Шварц в своїй роботі «Читаємо обличчя. Фізіогноміка» визначив, що традиційно фізіогноміка виділяє шість основних типів обличчя: продовгувате (тип обличчя, власники якого, як вважають вчені (а саме М. Фулфер, Т. Шварц, В. Б. Шапарь, В. В. Куприянов, Г. В. Стовичек) мають неабиякий інтелект, чуттєвість, урівноваженість, розсудливість, організаторські здібності [4, с. 209], схильні в більшій мірі до політичної та воєнної сфери діяльності, цілеспрямованість [6, с. 3]); трикутне (його власник може бути як генієм, так і зрадником; характеризується пониженою чутливістю, а іноді навіть зовсім бездушністю, визначає Т. Шварц [6, с. 3]); трапецієвидне (характерне для інтелігентних, чутливих, але в той же час надзвичайно пасивних людей: досягти цілі їм завжди заважає лінь, відсутність професіоналізму, бажання залишити справу на півдорозі [4, с. 210]); квадратне (в людей енергійних, дисциплінованих, відповідальних, що мають прямолінійний характер – тому з ними важко спілкуватися, стверджує З. А. Шакурова [4, с. 211]; вони намагаються підкорити вершини, ставлять перед собою цілі і досягають їх; можуть добитися успіху у всьому, але вони скоріше хороші виконавці ніж природжені лідери [6, с. 5]); округле (показує людину добродушну, миролюбиву (характеристика Л. П. Паршукової). Але, саме такі люди можуть взяти на себе лідерство. Такі люди можуть швидко пристосовуватися до оточуючого середовища; легко справляються з будь-якими труднощами [6, с. 5]); овальне (комбінує у собі інтелект і чуйність і добродушність та оптимізм). (Рис. 1).

Рис.1. Типи обличчя за М. Фулфером і Т. Шварцом

Потрібно зазначити, що в чистому вигляді такі типи зустрічаються доволі рідко, тому з огляду на це деякі вчені розширюють класифікацію видів обличчя: наприклад М. Фулфер, Л. П. Паршукова, З. А. Шакурова, розширюють кількість типів облич, додаючи такі: ромбовидне – обличчя запальної, емоційної людини, досить нетерпеливої, що має питливий розум і робить все досить швидко, не любить витратити свій час з повільними людьми [5, с. 102-106]; та грушоподібне – обличчя широке в нижній частині;

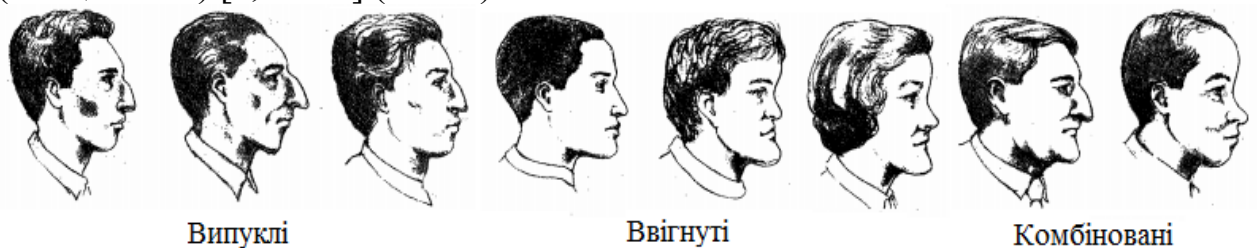
це – людина-миротворець, що часто приховує свої емоції задля блага інших людей [5, с. 102-106].

В фізіогноміці часто застосовується метод розділення обличчя трьома горизонтальними лініями, що теж грає велику роль в розумінні характеру людини. Одна з трьох частин, таким чином, може бути дуже розвинена, а інша – не розвинена. Якщо верхня зона (від лінії волосся до брів) розширена, то людина зосереджена на ідеях, любить навчатися, особливо в тій сфері, котра їй близька до душі; розвинена власна думка, вважає за краще робити висновки самому; звужена верхня зона характеризує цілеспрямованих людей. Якщо розширена середня зона (від брів до кінчика носа), то така людина досить амбіціозна, цінує комфорт, свій статус в суспільстві, всіма способами намагається його підтримувати; любить бути першою будь-де і у всьому; звуженість цієї ділянки говорить про трудолюбивість. Якщо розширена нижня зона (від кінчика носа до нижньої точки підборіддя), то її власник – заземлена людина, що в першу чергу розглядає можливість використання якоїсь ідеї на практиці; якщо ця частина звужена – то це люди інтелектуального складу розуму, чутливі до критики [3, с. 41] (Рис. 2)

Рис. 2. Типи обличчя за домінуючими зонами

Ще одна фізіогномічна характеристика обличчя – за профілем обличчя; виділяється випукле (імпульсивність, лідерські якості), занадто випукле (ініціативність, легкість на підйом), помірно випукле (стриманість, практичність); ввігнуте (творчий підхід до вирішення проблем), сильно ввігнуте (мрійливість, нецілеспрямованість), збалансоване (урівноваженість); ввігнуто-випукле (живість розуму, терпеливість), випукло-ввігнуте (емоційність) [5, с 112] (Рис. 3).

Рис. 3. Фізіогномічні типи за профілем обличчя

Таким чином, можна зробити висновок, що фізіогномічний аналіз форми, типу обличчя дає досить повну уяву про такі основні риси характеру, ставлення до зовнішнього світу, цілеспрямованість; принципи мотивації та її джерела; особливості поведінки в колективі; стиль мислення.

Для підтвердження фізіогномічного аналізу на практиці було проведено емпіричне дослідження. Була обрана група респондентів одної вікової категорії (18-20 років) та проведений фізіогномічний аналіз, точність якого перевірялась за трьома методиками – опитувальником Шмішека (особистісний опитувальник, що слугує для визначення основних десяти акцентуацій характеру; складається з 88 питань з відповідями «так» - «ні»), опитувальник Е. Крушельницького «Типи характеру. Вісім типів особистості» та опитувальник наполегливості, розроблений Є. П. Ільїним та Е. К. Феценко, що складається з 18 питань з відповідями «так» - «ні».

Методика Е. Феценко, Є. Ільїна – опитувальник рівня наполегливості - вміння постійно і тривало добиватися мети, не знижуючи енергії в боротьбі з труднощами. Емпіричне дослідження показало результати, відображені в табл.1

Таблиця. 1

Рівень розвитку наполегливості досліджуваних

Досліджуваний	За фізіогномічним аналізом	За опитувальником Е. Феценко, Є. Ільїна
1	Цілеспрямована, але добивається мети лише гуманно (за формою обличчя); трудолюбива, що на роботі викладається на всі 200%; (за домінуючими частинами).	14 балів – високий рівень наполегливості
2	Стиль поведінки посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	13 балів – високий рівень наполегливості
3	Любить бути першою будь-де і у всьому (за формою обличчя);	14 балів – високий рівень наполегливості
4	Можуть добитися успіху у всьому, але вони скоріше хороші виконавці ніж природжені лідери (за формою обличчя); стиль поведінки посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	8 балів – низький рівень наполегливості
5	Трудолюбивість, зосередженість на ідеях (за формою обличчя);	16 балів – високий рівень наполегливості
6	Ставлять перед собою ціль досить розмито, а то навіть і взагалі не ставлять; досягнути мети їм завжди заважає лень, відсутність професіоналізму, бажання залишити справу на півдорозі (за формою обличчя);	14 балів – високий рівень наполегливості
7	Стиль поведінки посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	9 балів – середній рівень наполегливості

Актуальні проблеми психології в закладах освіти

8	Вони скоріше хороші виконавці ніж природжені лідери (за формою обличчя);	6 балів – низький рівень наполегливості
9	Людина зосереджена на ідеях, любить навчатися, особливо в тій сфері, котра їй близька до душі (за домінуючими частинами);	11 балів – високий рівень наполегливості
1	Стиль мислення посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	14 балів – високий рівень наполегливості

Отже, в 8 з 10 випадків данні фізіогномічного аналізу співпадають з опитувальником по критерію наполегливості особистості.

Тест Шмішека – це особистісний опитувальник, який дозволяє виявити схильність до різних типів акцентуації особистості. Дані опитування приведені в Табл. 2

Таблиця 2

Результати аналізу типу акцентуації особистості

Досліджуваний тип	За фізіогномічним аналізом	За опитувальником Шмішека
1	Людина з неабияким інтелектом, чуттєва, урівноважена і розсудлива (за формою обличчя);	Емотивний тип (21 бал) емоційність, чутливість, тривожність, балакучість; боязлива, глибокі реакції в області тонких відчуттів;
2	Добродушна та оптимістична людина, якій характерний інтелект і чуйність (за формою обличчя);	Емотивний тип (18 балів) гуманність, співпереживання іншим людям; чуйність, м'якосердість; вразливість (будь-які життєві події сприймають серйозніше, ніж інші люди);
3	Досить амбіціозна, що цінує комфорт, свій статус в суспільстві, всіма способами намагається його підтримувати; любить бути першою будь-де і у всьому (за домінуючими частинами обличчя);	Демонстративний тип (22 бали) : завжди хоче бути першим в будь-яких справах; цілеспрямованість; всіма діями керує бажання лідерства;
4	Можуть добитися успіху у всьому, але вони скоріше хороші виконавці ніж природжені лідери. Досить амбіціозна людина, що цінує комфорт, свій статус в суспільстві, всіма способами намагається його підтримувати; любить бути першою будь-де і у всьому (за домінуючими частинами);	Педантичний тип (24 бали) ригідність, інертність психічних процесів, що призводить до пасивності; проте дуже активно реагує на порушення будь-якого порядку – пунктуальний, обережний, дисциплінований, добросовісний;
5	Понижена чутливість, а іноді навіть зовсім бездушність, трудолюбивість, зосередженість на ідеях (за формою	Гіпертимічний (18 балів) ярка особливість – знатність дивуватись, відчувати себе щасливими навіть в

збірник наукових праць

	обличчя);	найгірших ситуаціях; психіка досить нестабільна, що характеризується частою зміною настроїв;
6	Інтелігентність, чутливість, пасивність: ставлять перед собою ціль досить розмито, а то навіть і взагалі не ставлять; досягнути мети їм завжди заважає лень, відсутність професіоналізму, бажання залишити справу на півдорозі (за формою обличчя);	Гіпертимічний (21 бал);
7	Може бути як генієм, так і зрадником. Це, звісно, не суперечить одне одному, але такі люди зазвичай характеризуються пониженою чутливістю, а іноді навіть зовсім бездушністю (за формою обличчя);	Застраючий (22 бали) може бути як гнівливим, схильним до скандалів, конфліктів, так і життєрадісним, турботливим; для власного самоствердження може підбирати собі емоційно слабких друзів;
8	Стриманість, гуманне ставлення до людей; м'яка манера спілкування (за домінуючими частинами);	Педантичний тип (24 бали) ригідність, інертність психічних процесів, що призводить до пасивності; проте дуже активно реагує на порушення будь-якого порядку – пунктуальний, обережний, дисциплінований, добросовісний;
9	Може бути як генієм, так і зрадником. Це, звісно, не суперечить одне одному, але такі люди зазвичай характеризуються пониженою чутливістю, а іноді навіть зовсім бездушністю (за формою обличчя);	Циклотимічний (18 балів) часті періодичні зміни настрою, а також залежність від зовнішніх подій;
10	Має багатогранні здібності і може проявляти їх у різних сферах; стиль мислення посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	Гіпертимічний (24 балів) ярка особливість – знатність дивуватись, відчувати себе щасливими навіть в найгірших ситуаціях; психіка досить нестабільна, що характеризується частою зміною настроїв;

Таким чином, можна побачити, що данні фізіогномічного аналізу підтвердилися трьох з десяти респондентів.

Опитувальник Е. Крушельницького «Типи характеру. Вісім типів особистості» дозволяє прослідкувати найбільш стійкі, базові риси особистості (дані наведені в табл. 3).

Таблиця 3

Результати аналізу типів особистості респондентів

Досліджуваний	За фізіогномічним аналізом	За опитувальником Е. Крушельницького
1	Трудолюбива, що на роботі викладається на всі 200%; відповідальна; досить розвинена власна думка, вважає за краще робити висновки	Надійна людина, на яку можна поклатись і котра ніколи не підведе;

Актуальні проблеми психології в закладах освіти

	самому, цінує докладні пояснення (за домінуючими частинами);	
2	Добродушна та оптимістична людина, яка поєднує в собі інтелект і чуйність (за формою обличчя);	Мрійник – романтична натура, все земне для неї незрозуміло;
3	Цінує свій статус в суспільстві, всіма способами намагається його підтримувати; любить бути першою будь-де і у всьому (за домінуючими частинами);	Домінуючий тип – завжди намагається бути лідером у будь-якій сфері діяльності;
4	Можуть добитися успіху у всьому, але вони скоріше хороші виконавці ніж природжені лідери (за домінуючими частинами); стиль мислення посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	Пасивний тип – є ідеальним прикладом спокійної та врівноваженої людини;
5	Понижена чутливість, а іноді навіть зовсім бездушність, трудолюбивість, зосередженість на ідеях (за формою обличчя);	Боець – готова на все заради справедливості;
6	Інтелігентність, чутливість, пасивність: ставлять перед собою ціль досить розмито, а то навіть і взагалі не ставлять; досягнути мети їм завжди заважає лінь, відсутність професіоналізму, бажання залишити справу на півдорозі (за формою обличчя);	Домінуючий і логічний тип: не терпить жодних емоцій, у своїх діях користується лише логікою; намагається бути лідером у всіх сферах своєї діяльності;
7	Стиль мислення посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	Спринтер – швидко зацікавлюється ідеєю, але так же швидко зникає бажання нею займатись;
8	Дисциплінована, відповідальна, що має прямолінійний характер – тому з нею важко спілкуватися; можуть добитися успіху у всьому (за формою обличчя);	Логік – не терпить надмірної емоційності; будує свою поведінку на чіткій логічній основі;
9	Має багатогранні здібності і може проявляти їх у різних сферах; стиль мислення посередині між активною дієвістю і пасивним спостереженням (за профілем);	Боець – готова на все заради справедливості; завжди доягає цілі, бо його вирізняє цілеспрямованість;
10	Саме такі люди можуть взяти на себе лідерство; такі люди можуть швидко пристосовуватися до оточуючого середовища; легко справляються з будь-якими труднощами (за формою обличчя);	Домінуючий тип – завжди намагається бути лідером у будь-якій сфері діяльності;

Отже, фізіогномічний аналіз відобразив точні дані, підтверджені опитувальником в восьми з десяти випадків.

Проаналізувавши дані, отримані в результаті фізіогномічного аналізу з даними опитувальника, можна зробити висновок, що аналіз форми обличчя, профілю та співвідношення його частин дає досить точні характеристики певних рис характеру (наполегливості, емоційності, дієвості і тд.). Неточності в фізіогномічному аналізі можна пояснити неможливістю точно

віднести обличчя до того чи іншого типу (тобто змішаність типу) і непоказовість певних показників.

Література

1. Ільїн Є. Опитувальник рівня наполегливості [Електронний ресурс] / Є. Ільїн, Е. Феценко. – Режим доступу: <http://www.psihologu.info/content/view/1090/2/>
2. Крушельницький Є. Типи характеру. 8 типів особистості [Електронний ресурс] / Є. Крушельницький. – Режим доступу: <http://psymanblog.ru/2011/04/oprosniktip-xaraktera-8-tipov-lichnosti/>
3. Паршукова Л. Н. Физиогномика. Методические указания [Електронний ресурс] / Людмила Петровна Паршукова. – Режим доступу: http://www.lib.susu.ac.ru/ftd?base=SUSU_METHOD&key=000252064&dtype=F&etype=.pdf
4. Степанов С. С. Язык внешности [Електронний ресурс] / Сергей Сергеевич Степанов. – Режим доступу: http://www.koob.ru/stepanov_sergey_1/yazik_vneshnosti
5. Фулфер М. Искусство чтения по лицу. Иллюстрированная энциклопедия физиогномики / Мэк Фулфер // Пер. з англ. П. А. Самсонов. – Минск: ООО «Попурри», 2004. – 176 с.:ил.
6. Шварц Т. Читаем лица. Физиогномика [Електронний ресурс] / Теодор Шварц. – Режим доступу: http://fictionbook.ru/author/teodor_shvarc/chitaem_lica_fiziognomika/read_online.html?page=1
7. Шмішек Г. Опитувальник акцентуацій характеру [Електронний ресурс] / Г. Шмішек. – Режим доступу: <http://psylist.net/praktikum/opfmi.htm>

Балагура Л.

Творчі характеристики ліворуких підлітків і юнаків

Проблема особливості творчих здібностей у ліворуких людей вже не раз підіймалася і досліджувалася у науці. І це не дивно, тому що це дуже цікава тема. Проблема руконості овіяна найбільшим числом міфів, багато з яких міцно увійшли в повсякденне життя. Зв'язок ліворуконості з обдарованістю і творчістю стала одним із найпоширеніших міфів.

Ця тема завжди буде **актуальною**, тому що, хоча наука вже зробила багато відкриттів і в плані творчих здібностей людини, і в плані ліворуконості, є ще багато невивчених її сторін, а також можна спробувати подивитися на відомі сторони з іншого боку.

Цією проблемою займалися багато вчених: В.П. Леутин, Е.І. Николаева, М.М. Безруких, Т.А. Стаханова, А.Семенович, Н.Юдін, І.